

М.П. Вовк (м. Київ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФОЛЬКЛОРИСТІВ-ДОСЛІДНИКІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

У контексті сучасних модернізаційних тенденцій безперечної актуальності набувала проблема необхідності збереження усталених традицій підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, зокрема у класичних університетах. Саме у цих вишах сформувались глибокі методологічні та практичні засади, що визначають одну із домінуючих тенденцій вищої освіти – фундаментальність. Водночас, зважаючи на трансформаційні зміни в освітньому просторі, пов'язані з глобалізаційними процесами, гуманістичною направленістю з метою формування нового типу особистості фахівця, вітчизняна вища освіта повинна адаптуватись до сучасних соціокультурних умов, має окреслити власні найефективніші шляхи позитивних зрушень. Окреслена проблема є актуальною й для системи підготовки фольклористів в умовах вітчизняних класичних університетів. У змістовому вимірі фольклористичної освіти в Україні мають відбутись модернізаційні перетворення, які повинні сприяти плідній підготовці конкурентноспроможних дослідників фольклорного пласту культури. Не заперечуючи сформовану історичну фундаментальність фольклористичної підготовки фахівців у класичних вишах, варто констатувати, що необхідні кардинальні зміни у напрямі посилення гуманізаційних процесів та модернізаційні реформи, пов'язані з інтернаціоналізацією освітньої сфери. Ця проблема детермінує основні аспекти підготовки фольклористів, які б мали адекватну національно-свідому та толерантно-інтернаціональну світоглядну позицію, а також могли фахово конкурувати у міжнародному вимірі дослідження фольклорної традиції.

В останні десятиріччя більшість відомих учених, освітян звертаються до проблеми дослідження модернізаційних перетворень у вищій освіті,

пов'язаних з процесами глобалізації, гуманізації, гуманітаризації, культурологічного підходу до змісту освіти тощо (І. Зязюн, С. Гончаренко, О. Мещанінов, В. Андрущенко та ін.). Однак питання реформування системи фольклористичної, українознавчої підготовки фахівців в умовах вітчизняних університетів аналізувались фрагментарно у працях О. Семеног, Г. Філіпчука, Т. Усатенко та ін. Цілісно ця проблема у педагогічній науці не досліджувалась.

У червні 2005 р. Міністерство освіти і науки України продукувало наказ Про затвердження змін до Переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями (№363 від 16.06.2005 р.) [5], у якому під пунктом 8 зазначено: «До напрямку підготовки 0305 «Філологія» ввести спеціальності: **«фольклористика»** освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» – 6.030500, «спеціаліст» – 7.030503, «магістр» – 8.030503». Однак зауважимо, що, за нашими дослідженнями, підготовка фахівців зі спеціальності «фольклористика» в Україні здійснюється у двох класичних університетах: у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (з 1993 р., «музична фольклористика» – з 2000 р.) та у Львівському національному університеті імені Івана Франка (з 1995 р.). Керівництво і викладачі Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького та Ніжинського державного університету ім. М.В. Гоголя також планували відкрити на базі цих закладів спеціальність «фольклористика». Підготовку фахівців зі спеціальності «музична фольклористика» здійснюють спеціалізовані кафедри Національної музичної академії України ім. П. Чайковського, Київського національного університету культури і мистецтв.

У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка з 1993 р. відкрито відділення фольклористики, а з 2000 р. – спеціалізацію «музична фольклористика». З 1992 р. здійснюється набір до докторантури та

аспірантури зі спеціальності «фольклористика». Першим завідувачем кафедри фольклористики стала професор, доктор філологічних наук Л. Дунаєвська (1949 – 2006), яка має послідовників дослідження фольклорного пласту культури, що свідчить про сформовану нею власну науково-фольклористичну школу. З 2008 р. кафедру очолює доктор філологічних наук О. Івановська. «Науковці, викладачі кафедри – упорядники збірників фольклору й публікацій спадщини українських фольклористів. Особливе місце посідає 6-томна «Історія української літератури» М. Грушевського, впорядкування та розробку наукового апарату до майже всіх книг якої здійснили Л. Дунаєвська, Л. Копаниця, С. Росовецький, О. Таланчук. Лауреатами премії ім. Олени Пчілки в галузі літератури для дітей за 1992 р. стали О. Таланчук та Л. Шурко. Завдяки діяльності кафедри фольклористики в Інституті філології Київського національного університету зріс інтерес до народної творчості, постали самодіяльні гуртки народного співу, музики і танців... (наприклад, «Роксоналія», керівник проф. І. Павленко), значно поживались дослідження в царині українського фольклору та фольклорно-літературних взаємин. Кафедра фольклористики підтримує наукові зв'язки з університетами Альберти (Едмонтон, Канада), Кракова і Варшави, Московським педагогічним університетом. С. Росовецький – член Міжнародної організації дослідження фольклорної оповіді (ISFNR) [1, с. 81-82].

На офіційному сайті університету поданий паспорт спеціальності 10.01.07 – фольклористика, в якому визначається *формула спеціальності* (дослідження загальнотеоретичних проблем фольклору, історії фольклору та фольклористики, закономірностей і динаміки розвитку поезики жанрів і видів художнього відтворення дійсності, генези художнього мислення, ідейно-художньої структури міфологічного мислення у традиційній культурі, ритуального контексту фольклорної жанрології, фольклоризму певного етапу літературного процесу чи творчості окремого письменника; вивчення системи жанрів фольклору; типологія художньої структури

народнопоетичних творів; еволюція символіки й образності; традиції і новаторство народного поетичного мислення; контамінація української дуалістичної традиції та християнства у фольклорі; історія вивчення розвитку жанрових систем фольклору; фольклорно-літературні взаємини; синхронний та діахронний підходи; фольклоризм у літературі) та *галузі дослідження* (історіографія; джерелознавство; текстологія варіантів; етнопсихологія народної культури; історичне побутування видів і жанрів фольклору; народна версифікація; вивчення регіонального побутування зразків народної поетичної творчості; формування художніх систем жанрів фольклору; психологія художнього образного мислення українців; проблема генофонду образів українського фольклору; проблеми авторства народних пісень літературного походження; творчий процес у фольклорі; культурно-цілісний вимір еволюційного розвитку у сучасному фольклорі; сучасна інтердикція фольклору до формування національної свідомості) [4].

Викладачі кафедри фольклористики Київського національного університету імені Тараса Шевченка розробили та втілюють на практиці програми фахових курсів: «Історія фольклористики», «Теорія фольклористики», «Усна народна творчість», «Методика викладання фольклору та літератури», «Поетика фольклору», «Фольклор народів світу», «Фольклоризм у класичній та сучасній літературі» та ін. Широкий спектр фольклористичної підготовки представлений в університеті авторськими спецкурсами: «Філософська та фольклорна антропологія», «Сучасні інформаційні технології у фольклористиці», «Українське народнопісенне виконавство», «Український музичний фольклор», «Дитячий фольклор та фольклор для дітей», «Основи теорії музичного фольклору», «Південно-, західно-, східнослов'янський фольклор», «Керівництво гуртами українського народного співу», «Звичаєве право», «Актуальні проблеми сучасної музичної фольклористики», «Постфольклор», «Методика комп'ютерної обробки пісенного фольклору», «Фольклористика у Київському університеті», «Методика роботи з фольклорним ансамблем», «Фольклор і психоаналіз»,

Текстологія фольклору», «Транскрипція народної музики», «Українське народне багатоголосся», «Методологія та організація фольклористичних досліджень» тощо.

О. Івановська, завідувач кафедри фольклористики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, обстоює думку про те, що виникла «потреба структурно-семіотичного та системно-категоріального підходів творення нового понятійного простору, які б охопили аналіз усіх рівнів і співвідношень елементів фольклору і дійсності, враховуючи витоки та суб'єктно-функціональне призначення народнопоетичних жанрів, сюжетів, образів з урахуванням таких наукових сфер, що виникли на межі століть (лінгвістика тексту, теорія мовленнєвих актів та мовної комунікації тощо). Саме такі погляди в укладенні навчальних планів обстоює кафедра фольклористики університету. Студенти відділення вивчають звичаєве право, етнолінгвістику, фольклорну комунікацію, етнопсихологію, етнопедagogіку, постфольклор тощо; слухачі магістеріуму мають змогу ознайомитися із найновішими результатами наукових розвідок професорів кафедри, здобутками сучасної фольклористики загалом, оскільки щорічно оновлюється тематика спецкурсів («Суб'єктно-образна система фольклору: категоріальний аспект», «Методологія наукових досліджень», «Народна правотворчість і народнопоетичний текст» тощо). [2].

Однак в окремих науковців небезпідставно виникає сумнів щодо ґрунтовної фольклористичної підготовки майбутніх фахівців. О. Чередниченко, доктор філологічних наук, професор, академік АНВШУ, завідувач кафедри теорії і практики перекладу з романських мов ім. М. Зерова Київського національного університету імені Тараса Шевченка, у статті «Проблеми мовної освіти в Україні» зауважує: «Особливо курйозною є ситуація, коли студенти готуються за трьома спеціальностями в межах одного навчального плану. Саме такий випадок спостерігаємо на **відділенні фольклористики Інституту філології Київського національного**

університету імені Тараса Шевченка, де студенти, окрім основного фаху з фольклористики, здобувають ще спеціальності з української мови і літератури та іноземної мови і зарубіжної літератури. Скажу прямо: це є профанація вищої освіти, оскільки за такого експериментування не йдеться про якусь глибоку підготовку з жодної спеціальності. Автори подібних новацій мотивують свої дії потребою підвищити конкурс на спеціальності **«фольклористика»**, «українська мова і література» та «російська мова і література» за рахунок іноземних мов. При цьому робиться суттєва методологічна помилка: необхідність володіння іноземною мовою будь-яким фахівцем з вищою освітою підміняється нав'язуванням іноземної мови як другої або третьої спеціальності всім, без винятку, студентам певного освітнього напрямку. За таких умов нівелюються критерії набору студентів, вилучаються масиви спецкурсів з фахової підготовки...» [7]. Вважаємо, що педагог-практик висловив слушну думку, адже у зв'язку з поєднанням кількох спеціальностей нівелюється сформована історично фундаментальність підготовки фахівців у класичних університетах. Варто направити зусилля на навчання фахівця з однією спеціальністю. Крім того, зважаючи на певну «непопулярність» фаху фольклориста, очевидно, через неможливість гідного працевлаштування, недостатньої фінансової підтримки фольклористичного напрямку наукових досліджень в Україні, а також через масову низьку національно-свідому та інтернаціонально-толерантну світоглядну позицію в соціумі загалом можна втратити (вже не кажучи про розвиток) традиції відповідної репрезентації цієї наукової галузі у світі.

У Львівському національному університеті імені Івана Франка фахівців з фольклористики готують викладачі кафедри фольклористики імені Філарета Колесси. Власне самі викладачі університету дослідили витoki становлення фольклористичних дисциплін у відомому виші: «Від часу заснування університету аж до кінця XIX ст. навчальні предмети українського народознавства через дискримінацію українців здобували собі місце в структурі університету тільки епізодично і ситуативно, як у т.зв.

«Студіум Рутенум» 1787 р., кафедри руської словесності 1849 – 1864 рр., яку очолювали професор Я. Головацький, а пізніше – О. Огоновський. Нова хвиля національного руху українців наприкінці XIX ст. допомогла здобути перші українознавчі кафедри в університеті – української історії (1894 р.) та української літератури (1900 р.)... Реформування Наукового Товариства імені Тараса Шевченка у 1892 р. у Львові та заснування в університеті кафедри української історії 1894 р., яку очолив М. Грушевський, створило реальні умови для відкриття в університеті загальноукраїнського центру українознавчих та фольклористичних досліджень. На той час у Львові сформувалася плеяда таких викладачів і вихованців університету, як: М. Грушевський, І. Франко, О. Колесса, В. Гнатюк, К. Студинський, Ф. Колесса, І. Свенціцький та ін... Значною подією у розвитку фольклористики стало відкриття у Львівському університеті кафедри етнології (1910), на якій працювали С. Цішевський, А. Фішер та інші відомі етнологи... У Львівському університеті 1939 р. за зразком навчальних планів філологічної освіти в СРСР було відкрито кафедру фольклору та етнографії, яку очолив патріарх української фольклористики, вчений Філарет Колесса. Членами кафедри також були професор А. Фішер, асистент Я. Нестюк та старший лаборант Г. Перльс... Зі смертю Ф. Колесси у 1947 р. кафедру фольклору та етнографії закрили. До 1958 р. українські студенти вищих шкіл не тільки не могли навчатися на кафедрах української фольклористики, яких не було у жодному вищому навчальному закладі України, а й не мали навіть навчального підручника з цього предмета... Заснування 1990 р. кафедри української фольклористики в університеті (її завідувачем став професор Т. Комаринець) стало можливим лише у зв'язку з боротьбою за незалежну Україну... З 1995 р. на філологічному факультеті відкрито спеціальність «фольклористика», а спеціалізацію з фольклористики кафедра проводила з часу свого заснування чи відновлення (з 1990 р.). На кафедрі як провідній організації проходять апробацію кандидатські та докторські дисертації з фольклористики. Успішно функціонує аспірантура. Кафедра активно

співпрацює з Кольбергівським товариством у м. Пшисуха (Польща), варшавськими, люблінськими і білостоцькими вченими у вивченні культури Полісся, відділом україністики Пряшівського університету імені П. Шафарика (Словаччина) тощо [3].

Основними навчальними курсами у Львівському університеті, які становлять фундаментальну складову фольклористичної підготовки фольклористів-дослідників, є: [«Академічні школи у фольклористиці»](#), [«Джерелознавство»](#), [«Думи як унікальний жанр українського фольклору»](#), [«Етнолінгвістика»](#), [«Етнопсихологія»](#), [«Історія українського мистецтва»](#), [«Історія української фольклористики»](#), [«Методика викладання фольклору у школі»](#), [«Методологія етномузикологічних студій»](#), [«Методологія фольклористичних студій»](#), [«Міфологія \(народів світу\)»](#), [«Музичний фольклор»](#), [«Основи теорії фольклору»](#), [«Світовий музичний фольклор»](#), [«Текстологія»](#), [«Теорія фольклору»](#), [«Українська міфологія і демонологія»](#), [«Українська усна народнопоетична творчість»](#), [«Українське народознавство»](#), [«Український музичний фольклор»](#), [«Український фольклор \(лірична та епічна поезія\)»](#), [«Український фольклор \(прозові жанри, паремії і драма\)»](#), [«Фольклор народів світу»](#), [«Фольклористична експедиційна практика»](#) та ін. Інтенсифікації науково-фольклористичної діяльності майбутніх фольклористів сприяє викладання спецкурсів: [«Автентична музика сусідніх народів»](#), [«Актуальні проблеми теоретичної фольклористики»](#), [«Аналіз народномузичних творів»](#), [«Аналіз фольклорного тексту»](#), [«Етномузична культурологія»](#), [«Етноорганологія»](#), [«Замовлювально-заклинальна традиція в українському фольклорі»](#), [«Історія кобзарства»](#), [«Історія української етномузикології»](#), [«Національна самобутність фольклору»](#), [«Обряд і фольклор»](#), [«Основи теорії музики»](#), [«Поетика української народної казки»](#), [«Рецепція української традиційної культури у Західній Європі»](#), [«Специфіка художнього зображення у фольклорі»](#), [«Транскрипція народномузичних творів»](#), [«Українська фольклористика у загальноєвропейському контексті»](#), [«Фольклористична діяльність Володимира Гнатюка в контексті розвитку](#)

[української фольклористики кінця XIX – початку XX ст.»,](#)
[«Фольклористична концепція Івана Франка»,](#) [«Фольклорно-етнографічна діяльність Віктора Петрова»](#) та ін.

У кількох університетах України керівництвом та викладачами кафедри було зніційовано запровадження до напрямів підготовки спеціальності «фольклористика». Зокрема у 2005 р. здійснено перший набір бакалаврів філології за спеціальністю «фольклористика» у Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка завдяки зусиллям завідувача кафедри теорії літератури та компаративістики, доктора філологічних наук, професора О.А. Галича. Однак перелік напрямів підготовки і спеціальностей на 20011 р. свідчить про те, що набір на цю спеціальність уже не проводиться [6]. На сайті Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького знаходимо відомості про те, що у 2010 – 2011 н.р. у навчально-науковому інституті української філології та соціальної комунікації університету планується ліцензування спеціальності 8.030503 Фольклористика кваліфікації «Магістр філології. Фахівець з фольклористики. Викладач вищого навчального закладу». Протягом березня – травня 2010 р. року ліцензійна справа спеціальності 8.030503 Фольклористика пройшла первинну експертизу у відділі акредитації та ліцензійної експертизи освітньої діяльності Міністерства освіти і науки України. Розміщене також обґрунтування щодо потреби регіону у фахівцях з фольклористики [8]. Однак на сьогодні набір на цю спеціальність в університеті не проводиться. Подібна ситуація склалась і у Ніжинському державному університеті ім. М.В. Гоголя.

У більшості університетів України присутня фольклористична складова у змісті навчального процесу підготовки філологів, вчителів та викладачів мистецьких дисциплін. Зокрема дисципліни фольклористичного циклу закріплені за викладачами кафедри української літератури у Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка («Усна народна творчість», «Літературне краєзнавство», «Слов'янська міфологія»), кафедри музично-теоретичних та

інструментальних дисциплін Кіровоградського педагогічного університету імені Володимира Винниченка («Народознавство», «Музичний фольклор України»), кафедри української літератури Вінницького національного педагогічного університету («Фольклор», «Літературне краєзнавство»), кафедри української літератури Одеського державного університету ім. І. Мечникова («Усна народна творчість»), кафедри української літератури Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича («Український словесний і музичний фольклор»), кафедри теорії та історії української літератури Таврійського національного університету ім. В. Вернадського («Усна народна творчість»), кафедри української літератури («Українська народнопоетична творчість», «Психоаналітичні засади фольклору», «Етнопсихологічні аспекти міфології») та кафедри словацької філології («Усна народна творчість», «Лінгвокраїнознавство Словаччини») Ужгородського національного університету, кафедри українознавства (Українознавство», «Народознавство») Запорізького національного університету, кафедри української літератури («Усна народна творчість») Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника, кафедри української літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки («Усна народна творчість»), кафедри української мови і літератури Східноукраїнського національного університету імені В. Даля («Історія української літератури, науковий напрям роботи «Фольклористика та літературознавство», проф. П. Будівський), кафедри української літератури та компаративістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького («Історія української фольклористики», «Теорія українського фольклору», «Слов'янська фольклористика», «Міфологія у слов'янському та індоєвропейському контексті», «Фольклористика в системі культурознавчих і літературознавчих дисциплін», «Фольклор і література українців», «Словесний і зображувальний фольклор України», «Методика збирання та вивчення фольклору», «Народний календар українців», «Пареміологія»), кафедри української літератури Національного педагогічного університету

імені М.П. Драгоманова («Усна народна творчість», «Дитячий фольклор», «Література і фольклор»), кафедри української літератури і фольклористики Донецького національного університету. Унікальні спецкурси з фольклористичної проблематики розроблені у Національному університеті «Києво-Могилянська академія» та читаються викладачами кафедр літератури та іноземних мов і культурології: «Міфологізм літератури ХХст.: український химерний роман», «Дохристиянський світогляд давнього населення України», «Святково-обрядова культура народів Європи», «Символіка християнської культури», «Актуальні проблеми сучасної етнокультурології» та ін.

Отже, маємо засвідчити, що фольклористична підготовка в університетах України, зокрема у класичних вишах (Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та Львівському національному університеті імені Івана Франка), має фундаментальну основу, детерміновану ґрунтовними науково-фольклористичними підвалинами, широким спектром практичних досягнень у галузі фольклористики. Ці здобутки підкріплюються тенденціями розширення змістового наповнення основних курсів, розробкою цікавих, проблемних спецкурсів, зокрема інтегрованого типу. Безперечно, фольклористична освіта в університетах зорієнтована на підготовку фольклориста, який керується гуманістичними цінностями, має чітку національно-свідому та інтернаціонально-толерантну світоглядну позицію, наділений ґрунтовним методологічним інструментарієм наукового пошуку, що створює можливості для конкурування у галузі фольклористики у світовому вимірі. Водночас спостерігаються окремі кризові явища, що пов'язані з непопулярністю фаху фольклориста в сучасному українському соціумі. На жаль, у більшості університетів фольклористична складова змісту підготовки філологів представлена окремими курсами та спецкурсами, що не становлять цілісної, послідовної системи підготовки фахівців. Саме ця проблема потребує подальших аналітичних оцінок.

Література:

1. Дмитренко М.К. Українська фольклористика: акценти сьогодення / Розвідки, статті / Микола Костянтинович Дмитренко. – К.: Видавництво «Сталь», 2008. – 236 с.
2. Івановська О. Функціонально-контекстний напрям у фольклористиці // Вісник Львівського університету Серія філол. 2009. Вип. 47. С. 75-820.
– Режим доступу: 20.07.2011: http://www.franko.lviv.ua/faculty/Philol/www/visnyk/47_2009/2009_47_ivanovska.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка. – Режим доступу 29.03.2011: <http://www.franko.lviv.ua/faculty/Philol/www/folk.php>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Кафедра фольклористики Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка. – Режим доступу 19.04.2011: <http://www.philology.kiev.ua/php/kafkaf.php?id=33&sid=3>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
5. Наказ Про затвердження змін до Переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями №363 від 16.06.2005 р. – Режим доступу 29.03.2011: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0816-05>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
6. Перелік напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка у 2011 р. – Режим доступу 29.03.2011: <http://luguniv.edu.ua/?z1=b,59>. – Заголовок з екрану. – Мова укр.

7. Чередниченко О. Проблеми мовної освіти в Україні // Режим доступу 28.03.2011: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=633>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
8. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Спеціальність 8.030503 «Фольклористика». – Режим доступу 29.03.2011 р.: <http://www.cdu.edu.ua/?show=4&kid=36>. – Загол. з екрану. – Мова укр.